



LUNDS
UNIVERSITET

Lund universitet
Språk- och litteraturcentrum – Arabiska
Magisteruppsats
ARA305 VT07
Handledare: Kerstin Eksell

Översättning av arabiska aspekt

En studie i arabiskans perfektiva och imperfektiva verbformers
översättning till svenska i narrativ kontext

Andreas Hallberg

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	2
1.1	SYFTE.....	2
1.2	METOD OCH DISPOSITION	2
1.3	AVGRÄNSNING.....	3
2	TEORETISK BAKGRUND	4
2.1	ALLMÄNT OM TEMPUS.....	4
2.1.1	<i>Absolut tempus</i>	5
2.1.2	<i>Relativt tempus</i>	6
2.2	ALLMÄNT OM ASPEKT	7
2.2.1	<i>Perfektiv och imperfektiv aspekt</i>	8
2.2.2	<i>Habituell och progressiv imperfektiv aspekt</i>	10
2.2.3	<i>Perfekt</i>	12
2.2.4	<i>Inneboende aspekt – Akzionsart</i>	12
2.3	NARRATION	16
2.3.1	<i>Ikonisk sekvens</i>	16
2.3.2	<i>Förgrund och bakgrund</i>	17
3	ASPEKT I ARABISKAN.....	18
3.1	ARABISKA VERB SOM ASPEKT- ELLER TEMPUSBASERADE.....	18
3.2	HJÄLPVERBET <i>KĀNA</i>	20
3.3	UPPSATSSENS ANTAGANDEN	21
4	ANALYS.....	23
4.1	YOUSUF IDRIS OCH AL-HARĀM.....	23
4.2	UTDRAG	24
4.2.1	<i>Kontrakterandet av migrantarbetare – ”Narrativ habitualis”</i>	25
4.2.2	<i>Fikri Effendis åsna – Aspekt i berättarrytmen</i>	27
4.2.3	<i>Safwats och Ahmad samkväm – Progressiv och habituell bakgrund</i>	30
4.2.4	<i>Efterord – Berättartempus och sekventialitet</i>	32
5	SLUTSATS.....	34
6	REFERENSER.....	36

1 Inledning

The fact of the matter is that the one person who really has to understand a text is the translator: the whriter can shrug off any quey by saying that it is not up to him to explain his writings, while the reader simply passes on to the next sentence; only the translator, if he's doing his job properly, must wholly get under the skin of every single word.

(Denys Johnson-Davies, amerikansk
översättare av arabisk litteratur, 1983)

1.1 Syfte

Föreliggande uppsats syfte är att undersöka hur de två grundläggande arabiska verbformerna, traditionellt kallade perfekt och imperfekt, kan översättas till svenska i narrativ kontext. I en berättande text på arabiska växlas det fortgående mellan dessa två verbformer för att visa på verbets roll i förhållande till berättelsens händelsekedja och tidsprogression. Denna distinktion hos verben berör vad lingvister kallar aspekt och har ingen direkt motsvarighet i det svenska verbsystemet.

Uppsatsen söker besvara frågan om vilka som är de återkommande problemen vid översättning till svenskan av arabisk narration vad gäller aspekt, och hur de kan bemötas. Vidare om vad i det arabiska aspektsystemet som går förlorat i översättning och vad kan rekonstrueras på andra sätt, i de fall då svensk grammatik inte tillåter en direkt överföring av de arabiska verbformerna.

1.2 Metod och disposition

Undersökningen utgår från den allmänna aspekt- och tempusteorin, vilken beskrivs och diskuteras i det andra kapitlet. Kapitlet bygger främst på Comries (1976) inflytelserika behandling av ämnet.

I det tredje kapitlet förs en diskussion om hur aspektkategorierna manifesteras i det arabiska verbsystemet, med hänvisningar till framför allt Dahlgren (2005), Cantarino (1974) och Holmes (1995).

Det fjärde kapitlet består av en analys av några valda utdrag ur Yousuf Idris' roman *al-Harâm* utifrån de teoretiska kategorier som diskuteras i det andra kapitlet. Varje utdrag jämförs med hur dess aspekt- och tempuskaraktäristika

återskapats i Ingvar Rydbergs svenska översättning av romanen, emellanåt med diskussioner kring översättningsalternativ. Syftet är inte i sig att göra en kritik av översättningen, utan att använda den som exempel på vilka problem som uppstår vid översättning från arabiska till svenska och som grund för en diskussion kring dessa problem.

I slutsatsen presenteras de översättningsproblem som framkommit i analysen och förslag på metoder att bemöta dem.

I transkriberingen av arabiska ord används cirkumflex för långa vokaler och understrykning för emfatiska konsonanter.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen begränsar sig till att hantera narrativ dåtid. Detta är den form i vilken de flesta romaner är skrivna och i arabiska, liksom i många andra språk, det tempus där flest aspektdistinktioner är grammatiskt tillåtna.

I narrativa diskurser utgörs det centrala elementet av en serie händelser som inträffar i en viss kronologisk ordning och tillsammans utgör en sammanhängande berättelse. Detta utesluter många typer av facktexter, i synnerhet tekniska beskrivningar av olika slag, men kan inkludera historiska redogörelser i den mån dessa ägnar sig åt att presentera faktiska (eller föreställda) händelseförlopp.

Undersökningen innefattar inte narrativ presens, som är ett vanligt stildrag i modern litteratur. Eftersom presensformen i så gott som alla språk nästan uteslutande är begränsad till imperfektiv aspekt (en av aspektforskningens två motsatta grundkoncept) uppstår här ett problemkomplex av helt annat slag som uppsatsen inte är av tillräcklig omfattning för att behandla.

De formmässiga skillnader som här analyseras som aspektsignaler har i en del modern litteratur som använder modernistiska litterära tekniker, framför allt *stream of consciousness*, utvecklade andra användningsområden för dessa former. De kan t ex användas för att skilja på inre och yttre skeenden i förhållande till personers medvetande, och för att analysera detta hade en helt annan teoretisk utgångspunkt krävts.

Modalitet, som i många sammanhang behandlas i samband med tempus och aspekt i de så kallade TAM-kategorierna, kommer inte att tas upp här. TAM-kategorierna tillsammans täcker verbets samtliga semantiska dimensioner, men medan tempus och aspekt hör tätt ihop och påverkar varandra eftersom de båda behandlar tidsdimensionen, kan modalitet utan större komplikationer skiljas från de övriga.

Tempuskategorin kommer dock att uppta en stor del av uppsatsen, men kommer att stå i ett hierarkiskt underordnat förhållande i relation till aspekt, som är det egentliga ämnet för undersökningen. Den behandlas tämligen utförligt för att klargöra dess relation till och inverkan på aspekt, för även om aspekt och tempus teoretiskt går att skilja från varandra, är de i praktiken, i olika språks grammatiska system, djupt integrerade.

2 Teoretisk bakgrund

Givón inleder sitt kapitel om TAM-kategorierna med påståendet att de behandlar ”the functional organization of one of the most [sic] complex systems in grammar” (Givón 2001:285). Teorierna kring TAM-kategorierna är visserligen komplexa, men genom att vi i föreliggande uppsats bara intresserar oss för aspekt och i viss utsträckning åt tempus, undviks dock den kanske mest komplicerade av de tre. Teorierna är också, alla fall vad gäller aspekt, under pågående förändring och utveckling. Icke desto mindre tillhandahåller de verktyg för att analysera dimensioner av språket som är svåra för den gängse talare att beskriva, även om han direkt kan höra om någonting i dem är felaktigt.

2.1 och 2.2 söker presentera huvudfåran av de lingvistiska teorierna kring tempus och aspekt. Dessa teman behandlas här rent semantiskt, utan egentligt intresse av hur de i praktiken realiserar i olika språkssystem. Att klargöra från språk fristående, eller *cross-linguistic* (Dahl 1985:32) semantiska egenskaper hos dessa grammatiska områden är nödvändigt eftersom undersökningen gäller översättning, det vill säga en jämförelse av två språk, och då underlättar det att ha en språkligt neutral teori för att beskriva och identifiera det semantiska innehållet i en utsaga på det ena språket, för att sedan se hur översättaren valt att realisera detta semantiska innehåll på det andra.

2.3 diskuterar hur den narration påverkar texttolkningen och förståelsen av verb.

Presentationen illustreras med exempel på svenska och i vissa fall på engelska. Dessa är inte på något sätt menade att definiera eller begränsa kategorierna som behandlas, utan just att utgöra exempel. Detta är viktigt att notera inte minst då svenskan inte har ett utvecklat grammatiskt aspektsystem, varför det ofta är svårt att finna entydiga exempel.

2.1 Allmänt om tempus

Tempus är den egenskap hos verbet som placerar situationen¹ på tidsaxeln. Den tas här upp före aspekt eftersom den är den minst komplicerade av de två och för att det är lättare att sätta aspekt i relation till tempus än vice versa.

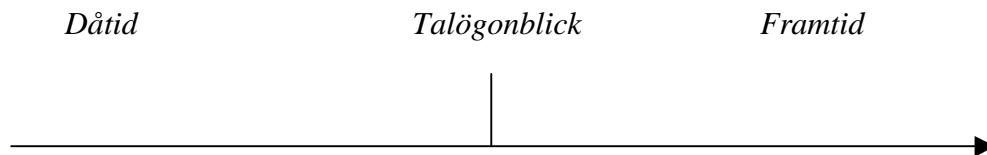
Tempuskategorier kan delas upp i två grupper: absolut och relativt tempus.

¹ Ordet situation används här som en teknisk term motsvarande den engelskspråkiga litteraturens *situation* eller *state of affairs*. De kan vara processer, handlingar, förhållanden, händelser, etc., som sker i en verklig eller fiktiv värld och som är denotationen hos ett givet verb.

2.1.1 Absolut tempus

Absolut tempus tar alltid som sin utgångspunkt tidpunkten för yttrandet av satsen, talögonblicket (*moment of speech*), och placerar den omnämnda situationen i relation till det, det vill säga om den befinner sig före, på, eller efter punkten ”nu” på tidsaxeln (Fig 1).

Figur 1



Allt som inträffar till vänster om talögonblicket, förutsatt att tiden visualiseras som en rörelse från vänster till höger, uttrycks i dåtida tempus, allt till höger om talögonblicket uttrycks i framtida tempus. Det som inträffar samtidigt som satsen uttalas uttrycks i nutida form (presens).

Strikt sett anger valet av ett visst av dessa tre tempus, låt oss säga dåtid, bara att en situationen sammanföll med en tidpunkt någon gång under det förflutna, utan att ange om samma situation fortfarande är sann nu, eller om den kommer att vara sann i framtiden. Meningen *Per bodde i Stockholm*, som är svenskans enklaste sätt att uttrycka dåtid, anger bara att Per någon gång före det att meningen yttras har bott i Stockholm, utan hänsyn till om han fortfarande bor där nu eller har flyttat. Meningen *Per bodde i Stockholm för ett år sedan och han bor där ännu* innehåller till exempel ingen motsägelse. Det samma gäller för de andra tempus; meningen *Per kommer att bo i Stockholm* är neutralt jämt mot huruvida han just nu bor i Stockholm eller i Göteborg. Det viktigaste instrumentet för att grammatiskt begränsa en situation, för att markera att till exempel en dåtida situation inte längre är giltigt i talögonblicket, är aspekt, som behandlas i 2.2.

En tidslinje som den i fig.1 visar en i symmetrisk förståelse av tiden, där nutiden är mittpunkten av två spegelvända sidor, dåtid och framtid. Det finns dock vissa egenskapsskillnader mellan dessa två sidor. Medan situationer i dåtid kan antas vara fastslagna och säkra (det som redan har hänt kan inte ändras) är framtida situationer till sin natur mer osäkra i och med att de kan påverkas av vad som händer fram till det att de inträffar. Detta tar sig i många språk uttryck i att verb med ursprunglig modal innebörd används som hjälpverb för att uttrycka futurum. Engelskans *will* (*He will travel to China*), svenskans *skall* (*Han skall resa till Kina*) är exempel på detta. Åsikten har också framförts att skillnaden mellan futurum å ena sidan, och presens och dåtid å den andra, i grunden inte är en skillnad i tempus utan i modus (Comrie 1985:44).

Något som ytterligare talar mot en symmetrisk bild av tiden är att många språk, och de flesta europeiska språk, har en tydlig grammatisk åtskillnad mellan

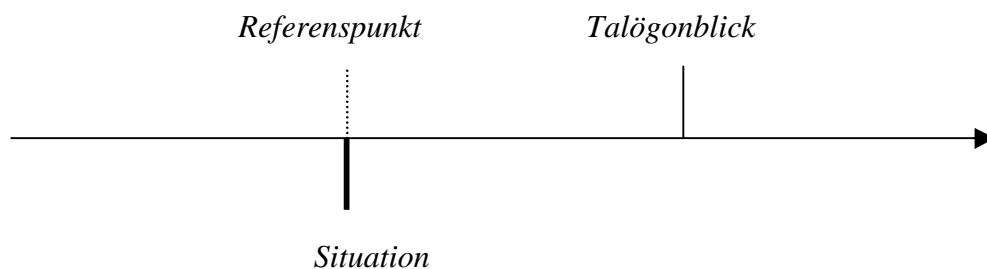
dåtid och icke-dåtid (presens och futurum), men har en vagare åtskillnad, eller ingen åtskillnad alls, mellan futurum och presens. I dessa språk är presensformen ett vanligt sett att uttrycka futurum, medan det är ogrammatiskt att med presensformen uttrycka dåtid.

2.1.2 Relativt tempus

Absoluta tempus placerar alltså en situation i relation till talögonblicket. Talögonblicket sägs sammanfalla med referens(tid-)punkten (*reference time*). Men referenspunkten kan också befinna sig på en annan punkt än talögonblicket, vilket kan ta sig uttryck i de mer komplicerade relativa tempus.

Här följs Comries indelning av dessa tempus i två grupper, ren relativ tempus (*pure relative tense*) och absolut relativ tempus (*absolute-relative tense*, Comrie 1985:56-83). Den första karakteriseras av att den sammanfaller med referenspunkten, var denna än må befinna sig på tidsaxeln (Fig. 2). Referenspunkten för denna typ av tempus är i regel av meningens finita verb.

Figur 2



Ett exempel från svenskan är presens particip. Meningen *De sprang därifrån skrikande* följer mönstret i fig. 2., men situationen *de skriker* sammanfaller utan att behöva böjas med referenspunkten var den än råkar befinna sig på tidsaxeln. Jämför *De springer därifrån skrikande* och *De kommer att springa därifrån skrikande*.

Den andra gruppen, absolut-relativa tempus, placerar en situation inte samtidigt, utan före eller efter en referenspunkt som inte sammanfaller med talögonblicket. Svenskans pluskvamperfekt är ett exempel på detta. Meningen *Per hade lämnat huset när jag anlände* anger att tidpunkten för Pers lämnande av huset var före situationen *jag anländer* som är i dåtid utgör meningens referenspunkt (Fig. 3). Meningen *Per hade lämnat huset* är inte ogrammatisk, men den är pragmatiskt ofullständig såtillvida att en person som läser eller hör den kommer att fråga sig vilken situation Pers lämnande av huset föregår. Verbformen kräver med andra ord en definierad referenspunkt, och referenspunkten kan inte sammanfalla med talögonblicket, för då hade man i stället använt ett absolut tempus (*Per lämnade/har lämnat huset*).

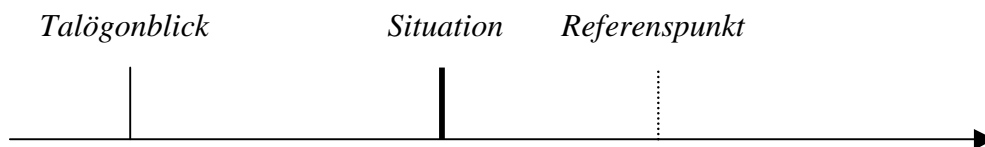
Referenspunkten kan också anges kontextuellt (I en utläggning om andra världskriget: *Den ryska revolutionen hade då för länge sedan ägt rum*) eller med ett tidsadverbial (*Klockan sex i morse hade Per lämnat huset*).

Figur 3



En liknande struktur kan bildas för en referenspunkt i framtiden med perfekt futurum *Per kommer att ha lämnat huset när jag anländer*. Situationen att Per lämnar huset tidsbestäms då som att den inträffar före en framtida referenspunkt (Fig. 4). Situationen kan då strikt sett ha ägt rum före talögonblicket, men det naturliga hade då varit att använda absolut dåtid.

Figur 4



Både dessa exempel, pluskvamperfekt och perfekt futurum, placerar situationen före referenspunkten, och former för att uttrycka detta förekommer i många språk. Det finns inget teoretiskt hinder för grammatiska former som placerar situationen *efter* referenspunkten, var denna nu må befinna sig, men detta är ovanligare. Svenskan har möjlighet att sätta en situation efter en dåtida referenspunkt (*Då förstod jag att jag skulle komma att bli pilot*) men tycks sakna medel att uttrycka samma sak för framtiden (**Jag kommer att skola komma att...*).

2.2 Allmänt om aspekt

Om ett verbs tempus är placerandet av en situationen på tidsaxeln, är aspekt "beskrivandet av en handling eller situations tidsstruktur, oberoende av när den sker" (Dahlgren 2005:359). En annan skillnad mellan tempus och aspekt är att

tempus beskriver objektiva förhållanden som antingen kan vara sanna eller falska – när någonting inträffade - medan aspekt ofta är en pragmatisk dimension av verbet som inte kan beskrivas som antingen sant eller falskt; aspekt beskriver *talarens förhållningssätt* till situationens tidsegenskaper, vilket inte alltid har att göra med situationens inneboende egenskaper. Detta fångas i den mer gängse definitionen av aspekt som ”different ways of viewing the internal temporal consistency of a situation” (Comrie 1976:3).

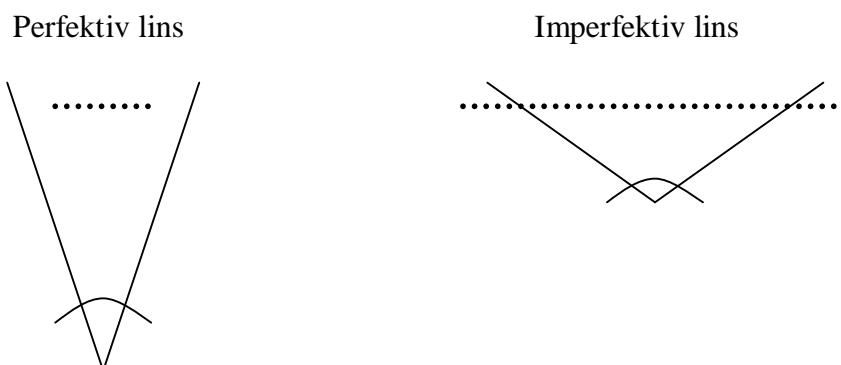
2.2.1 Perfektiv och imperfektiv aspekt

Den grundläggande aspektuella distinktionen är den mellan perfektiva och imperfektiva verb.

Andersson beskriver skillnaden dem emellan som att ”Imperfektiva verbfraser refererar till ett tillstånd eller en process som inte förs till ett slut [...] medan perfektiva verbfraser refererar till en händelse, d.v.s. en förändring som leder till uppkomsten av ett nytt tillstånd” (Andersson 1977:79). Definitionen är dock något tvetydig eftersom den kan förstås som att utgå från faktiska förhållande olika typer av situationer. Även om situationstypen påverkar talarens val av aspekt (genom så kallad inneboende aspekt, se 2.2.4) är inte denna i sig vad aspektdistinktionen innebär. Situationen *Jag åt* kan exempelvis återges både perfektivt och imperfektivt. Den perfektiva återgivningen framställer situationen som påbörjad och avslutad. Den imperfektiva återgivningen säger bara att jag någon gång höll på att äta, men den *utesluter* inte ett faktiskt avslutande av handlingen. Det vore tvärt om mycket underligt om jag aldrig slutade äta. Skillnaden är snarare att imperfektiv aspekt inte intresserar sig för början och slutet av situationen i fråga.

Givón beskriver det som två olika linser; genom den perfektiva linsen ser man hela situationen på distans som en enda tydligt avgränsad massa med början och slut, och genom den imperfektiva linsen ser man situationen från nära håll och dess gränser faller utanför synfältet (Fig. 5, Givón 2001:298).

Figur 5



En vanlig, men något missvisande, beskrivning av perfektiv aspekt är att den framställer situationen som en punkt eller som vore den ögonblicklig. Detta är träffande i bemärkelsen att den ser situationen som en enhet, varav flera kan radas upp efter varandra, men det är problematiskt eftersom punkten utesluter intern komplexitet, som till exempel det att situationen kan ha flera olika interna faser, eller helt enkelt att den har en början en mitt och ett slut. Meningen *Jag stängde och låste husets alla dörrar en efter en* har flera interna faser (flera dörrar) och är uppenbart utsträckt över tid. Ändå kan den i språk med utvecklad grammatiskt åtskillnad mellan perfekta och imperfekta former, såsom de slaviska språken, återges som en sammanhängande enhet med en perfektiv verbform (Comrie 1976:18). Det viktiga är då inte punkthaligheten utan totaliteten, att situationen ses som en odelbar, tydligt avgränsad enhet. Comrie föreslår därför att man istället för en punkt bör betrakta det perfekta verbet som en ”blob” (ung. ”klump”), ett tydligt avgränsat objekt med utsträckning i rummet och eventuell inre struktur.

En effekt av den perfekta aspektens egenskap av totalitet och av att se situationer så att säga utifrån, är att dess användning i presens är ytterst begränsad. En nu pågående händelse kan per definition inte vara avslutad, och många språk vars verbsystem bygger på en uppdelning mellan perfekta och imperfekta former tillåter inte perfektiv i presens. Det finns dock teoretiska möjligheter för perfektiv presens i så kallade performativa sats, uttalanden som i sig själva förändrar en (föreställd) verklighet (*Härmed döper jag dig till..., Jag dömer dig till... etc.*). Dessa uttalanden utgör en handling som fullfärdigas simultant med och genom uttalandet och kan därför semantiskt utgöra en perfektiv presens, vilket i dessa fall också kan uttryckas grammatiskt i vissa språk (Dahl 1985:81). Hur som helst kan presens anses vara mycket starkt förknippat med imperfektiv aspekt.

Beskrivningen av motsättningen mellan perfektiv och imperfektiv aspekt som den mellan (föreställt) begränsade och obegränsade handlingar framhäver två viktiga konsekvenser av perfektivitet och imperfektivitet. Den första är svårigheten att med imperfektiv aspekt beskriva sekvenser, serier av händelser som inträffar efter varandra i en viss ordning. Då det imperfektiva verbet betraktar situationen som obegränsat utsträckt i tid kan det inte kronologiskt placera två eller flera händelser efter varandra; det kan inte finnas en gräns mellan dem. Den dåtida imperfektiva progressiva (pågående, se 2.2.2) verbformen *höll på att + inf.* i meningen *Jag höll på att läsa, se på TV och laga mat* ger snarast intryck av samtidighet, att jag samtidigt läste och lagade mat medan TV:n stod på. Om vi lägger in ett adverb för att kronologiskt sära på händelserna (*Jag höll på att läsa, sedan höll jag på att se på TV*) ger, om meningen över huvud taget är att betraktas som grammatisk, två punkter på tidsaxeln, den första inramad av att jag läser, den andra av att jag läser, utan att övergången mellan dessa ramar klargörs.

Om vi däremot använder perfektiv form (*Jag läste, såg på TV och lagade mat*²) förstår vi de tre händelserna som kronologiskt åtskilda, med implikationen

² Svensk preteritum är inte uteslutande perfektiv men det är ofta den naturliga tolkningen om kontexten inte anger motsatsen (se 2.3.1).

att de inträffade i den ordning i vilken de framställs. Om meningen förstås som en berättelse är denna implikation dock snarare utsagans betydelse.³

Den andra konsekvensen, som kan härledas ur det ovan sagda, är den imperfektiva aspektens koppling till samtidighet. Eftersom den betraktas som utsträckt i tid kan den användas som ram eller bakgrund för andra händelser, andra händelser ”stoppas in” i det odefinierat utsträckt tidsspänn som är den imperfektiva situationen. Det är inte möjligt att använda monolitiska ”blob” som är det perfektiva verbet som en ram eller bakgrund.

2.2.2 Habituell och progressiv imperfektiv aspekt

Imperfektiv aspekt kan delas in i ett två underkategorier beroende på mer specificerade semantiska egenskaper. Dessa är habituell och progressiv imperfektiv (Givón 2001:289).

Habituell aspekt används för situationer som upprepas under en lång tidsperiod. Den har alltid iterativ (upprepad) innebörd⁴; det finns alltså tidpunkter inom den habituella situationens tidsspänn då den faktiska händelsen inte äger rum, men även under dessa tidpunkter är den habituella situationen giltig. Man kan således utan motsägelse säga *Jag brukar se på TV, men nu är jag ute och promenerar*. Habituell aspekt är därför just en beskrivning av en vana och kriterierna för dess sanningsenlighet är något lösare definierad än andra aspekt. Vanan behöver t ex inte nödvändigtvis vara konsekvent genomförd för att kvalificera som habituell (*Jag brukade besöka honom varje onsdag, men just denna onsdag beslöt jag att stanna hemma*), och det är heller inte självklart hur många gånger handlingen måste ske och med vilken regelbundenhet för att konstituera en vana.

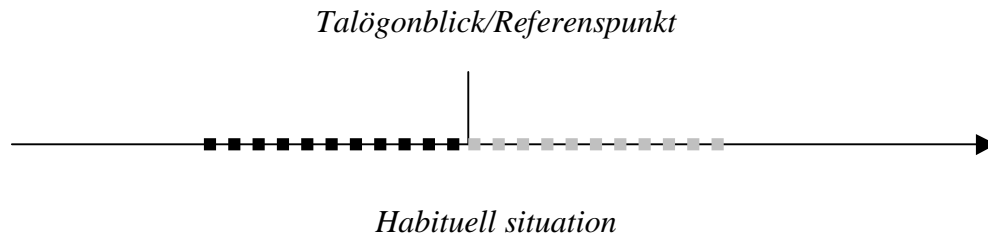
Det att det är en vana som beskrivs innebär också att de faktiska händelserna som resulterar i vanan skedde före verbets referenspunkt. Meningen *Jag brukar äta på restaurant* betyder att jag har ätit på restaurant med en sådan frekvens och regelbundenhet att jag kan beskriva mig själv som att jag *nu* har vanan att äta på restaurang. Situationen kan illustreras som en serie prickar på tidslinjen som alla är upprepningar av samma händelse och i språket ses som en enhet (Fig. 6).

³ Med implikation menas den mest naturliga, men inte lagbundna, tolkningen av en utsaga. Implikationen (*implication*) skiljer sig från betydelsen (*meaning*) i det att den kan negeras utan att utsagan blir ogrammatisk eller självmotsägande (Comrie 1985:23-26). I vårt exempel kan således implikationen av kronologisk ordning som överensstämmer med ordningen i framställningen negeras utan att någon motsägelse uppstår (*Jag läste, såg på TV och lagade mat, men inte i den ordningen*).

⁴ Comrie menar att habituell aspekt kan vara icke-iterativ. Detta grundar han på att den engelska meningen *The temple of Diana used to stand in Ephesus* inte rimligen kan tolkas som iterativ (Comrie 1976:27), vilket några sidor tidigare motsägs av att den habituella aspektens motsats sägs vara kontinuitet. En rimligare förklaring tycks vara att engelskans *habitual form* (*used to* + inf.) med stativa verb (se 2.2.4) kan få progressiv innebörd. Jämför med svenskans *brukade* + inf. som är uteslutande habituellt iterativ. Det dynamiska verbet i *He used to take the family out to dinner on Sundays* översätts till *Han brukade bjuda ut familjen på middag om söndagarna*. Det stativa verbet i *There used to be an inn here* blir på svenska *Förr fanns det ett värdshus här* (Svartvik & Sager 2002:52). Därför kan man också ställa sig frågande till Comries förgrenande kategorisering av imperfektiva former (Comrie 1967:25) och istället föredra en enkel uppdelning av imperfektiv aspekter i habituell och progressiv/kontinuerlig aspekt, så som sker här och i Givón (2001:289).

Meningen ovan antyder att jag kommer att, eller åtminstone att jag ämnar genomföra restaurantbesök även i framtiden, annars måste vanan ses som avbruten och skulle då hälst återges med ett dåtida tempus.

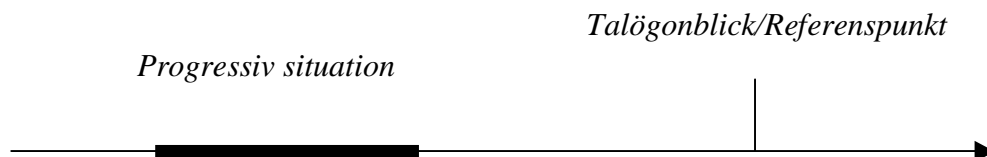
Figur 6



Habituell aspekt är alltså ett sätt för språket att behandla en serie mer eller mindre identiska händelser som en enda sammanhållen situation och innesluta hela denna serie i ett och samma verb.

Progressiv aspekt är i motsats till habituell aspekt kontinuerlig, en sammanhängande händelse utan avbrott. Progressivieten i meningen *Jag satt och läste* kan illustreras som en sammanhängande linje till vänster om talögonblicket (fig. 7).

Figur 7



Språk som saknar en huvudsaklig perfektiv-imperfektiv distinktion har ofta speciella former för att ge imperfektiv progressiv mening åt durativa, ofta bara dynamiska verb, så som svenskans *hålla på att* + inf. eller *sitta och* + inf., och engelskans *be* + *ing*-form.

Tre punkter skiljer progressivformen från andra språks vidare imperfektiva former: den är inte starkt knuten till presens, den har mycket sällan habituell innebörd, och den används i regel bara om dynamiska situationer (se 2.2.4) (Dahl 1985:93). Angående den sista punkten är stativa situationer redan till sin natur kontinuerligt pågående, varför de bara i få språk kan kombineras med progressivformen: **Jag höll på att veta*.⁵

⁵ Jämför dock: *He was sitting*. Engelskan har en ovanligt vid användning av progressivformen (Comrie 1976:32; Dahl 1985:94). Den används till exempel för att visa på begränsad varaktighet eller på ett negativt personligt ställningstagande mot situationen (Svartvik & Sager 2002:86-84).

2.2.3 Perfekt

Traditionellt betraktas perfekt som en aspektkategori, även om det råder viss oklarhet huruvida den inte egentligen borde behandlas som ett tempus. Perfekt är ett tempus i den meningen att den placerar en situation före referenspunkten, men det är en aspekt i den meningen att situationen alltid är avslutad. Vad som ytterligare talar för att perfekt bör betraktas som aspekt och vad som skiljer den från andra dåtida verbformer, är att den avslutade dåtida situationen har en kvardröjande relevans vid referenspunkten. Jämför *Jag tappade bort min penna* med *Jag har tappat bort min penna*. Den förra meningen visar bara på själva borttappandet av pennan, oberoende av vad som sedan har hänt, medan den senare meningen visar på en kvardröjande relevans i referenspunkten (som här är talögonblicket), dvs. att pennan fortfarande är borttappad. På detta sätt redogör perfekt alltid för en relation mellan två tidpunkter, en tidigare situations inverkan på referenspunkten, och är i den meningen ett absolut-relativt tempus.

Eftersom perfekts funktion är att beskriva ett förhållande i referenspunkten som resultat av en tidigare händelse, är möjligheten att tidsbestämma den gångna händelsen mycket begränsad. Det intressanta är inte när händelsen inträffade, vad som är intressant är att den fortfarande spelar roll i referenspunkten. Perfekt med tidsbestämning blir därför i regel ogrammatisk (**Han har anlänt igår klockan fyra*).

Perfekt kan delas upp i fyra olika kategorier beroende på den kvardröjande relevansens semantiska karaktär (Comrie 1967:56-61). Inte alla språk tillåter perfekt i alla dessa betydelser. I svenskan förekommer dock samtliga.

Resultativ perfekt innebär den fortsatta giltigheten av perfektsituationens resultat. Detta är fallet med exemplet med den borttappade pennan ovan.

Erfarerenhetsperfekt visar på en kvardröjande relevans i form av en persons erfarenhet av den avslutade situationen. I meningen *Jag har varit i Stockholm* ges information om att jag någon gång i förfluten tid har varit i Stockholm och att det påverkar nuet i det att jag nu besitter erfarenhet av det. (Jämför *-Vad tycker du om Stockholm? -Jag har aldrig varit där/*Jag var aldrig där.*)

Den fortsatta situationens perfekt används för att beskriva situationen som började någon gång i före referenspunkten och fortsätter fram till eller in i den, som i *Jag har väntat här i en hel timme*.

Det nära förflutnas perfekt tillåter användandet av perfektformen utan någon kvardröjande relevans förutom det att den dåtida situationen ägde rum i ett nära förflutet (*Jag har just kommit hem*).

2.2.4 Inneboende aspekt – Akzionsart

Den grammatiskt uttryckta aspekten hos ett verb samverkar med verbets inneboende semantiska egenskaper för att ge den slutgiltiga innebörden hos det lingvistiska uttrycket. Verbets icke-morfologiska inneboende aspekt, ibland kallad *Akzionsart*, begränsar också vissa verbs möjlighet att kombineras med olika

aspekt. Man kan till exempel inte föreställa sig ett knytnävsslag som utdraget i tiden, eller det att veta någonting som en avslutad, begränsad händelse. Dessa av grammatiken oberoende egenskaper hos verben samspelar med grammatisk aspekt för att ge olika innebörd och måste därför tas i beaktande om man vill förstå aspektförhållanden konkreta utsagor.

I litteraturen finner man olika sätt att behandla inneboende aspekt. De utgår dock alla från samma koncept; durativitet, telicitet och stativitet.⁶

Durativitet betecknar skillnaden mellan punktuella och durativa situationer. Punktuella verb är de som av sin natur genomförs och fullfärdigas på ett ögonblick, såsom *slå*, *hosta*, *hoppa*, *blinka*, etc. Även om de givetvis vetenskapligt sett tar en viss tid i anspråk att genomföra, i regel mindre än en sekund,⁷ uppfattas de som ögonblickliga, punktuella händelser som kan representeras av en teoretisk punkt på tidsaxeln och behandlas språkligt som sådana. En av de viktigaste användningarna av imperfektiv är som vi har sett att beskriva en ram, ett längre tidsspänn inom vilket andra situationer kan inträffa. Då punktuella situationer inte logiskt kan dras ut i tid, får de då de kombineras med imperfektiv aspekt i stället iterativ innebörd, det vill säga en serie identiska händelser, alla fångade i ett enda verb. Om vi till exempel ställer det engelska verbet *cough* i progressiv aspekt (*John is coughing*) ger det innebörden av en serie hostningar. Det hade inte varit inkorrekt att använda denna form om John bara hostar en gång (Comrie 1976:42, Givón 2001:290).

Telicitet är innebörden av att vara på väg mot, eller vara i färd med att uppfylla ett givet syfte eller mål. Situationen har således ett logiskt slut. Jämför exempelvis *Per lär sig engelska* med *Per studerar engelska*. Den första meningen har en logisk fullbordan, det att Per kommer att kunna engelska, som kommer att inträffa någon gång i framtiden om inte handlingen avbryts. Meningen är då telisk. Den andra meningen har inget sådant givet mål, varför den är atelisk.

Teliciteten kan testas genom att anta att situationen avbryts innan den nått sitt mål och därpå böja verbet i perfekt. Om Per håller på att lära sig engelska men blir avbruten innan målet är nått, kan vi inte sanningsenligt säga *Per har lärt sig engelska*. Om vi däremot utgår från verbet *studera* och Per bara går på ett fåtal lektioner och sedan avbryter engelskakursen, kommer vi sanningsenligt att kunna säga *Per har studerat engelska*.

Detta påverkar förståelsen av verbets aspekt på det viset att perfekta teliska verb innefattar syftet eller målet med handlingen, medan samma verb i en imperfektiv form bara pekar på processen som leder mot målet. Om vi alltså perfektivt uttrycker satsen *Per lärde sig engelska* (svenskt preteritum kan vara både perfektivt och imperfektivt), förstås detta inte bara som att Per tog sig an och började uppgiften att lära sig engelska, han uppnådde också sitt mål. Om vi

⁶ Comrie använder (vilket också följs här) de tre temana för att skapa par av motsatta egenskaper (punktuell-durativ, telisk-atelisk, stativ-dynamisk) som på olika sätt kan kombineras och tillskrivas verb (Comrie 1976:41-51). Nordlander ger exempel på en annan behandling av ämnet i det att han delar in verben i stativa och icke-stativa verb, varpå de icke-stativa delas in i underkategorierna *processes*, *nevents*, *telics* (Nordlander 1997:38-45).

⁷ Förutom i vissa extravaganta situationer (se Comrie 1976:43).

däremot använder det imperfektiva *Per höll på att lära sig engelska*, förstås det som att målet ännu inte var nått.

Ett problematiskt fall är de ord som vi kan kalla *övergångsverb*. De betecknar den punktuella övergången (eller orsakandet av övergången) från en situation till en annan, utan en föregående process. Exempel på sådana verb är *nå, döda, uppnå, avsluta, lämna*. Att dessa verb inte inbegriper någon process gör att de får en annan innebörd i imperfektiv aspekt än de teliska verben. Jämför *Per håller på att lära sig...* med *Per håller på att avsluta...* Den första meningen innebär att Per just nu faktiskt utför verbets betydelse, att lära sig något. Vidare kan vi om Per avbryts i sitt lärande säga att han delvis eller till hälften lärt sig engelska. I det andra fallet utför Per i egentlig mening inte verbets betydelse, att avsluta någonting, utan han utför sådant som *kommer att leda till* att verbets genomförs, att exempelvis studierna avslutas (Comrie 1976:43). Dessutom kan vi inte säga att Per, om han blir avbruten, *delvis har avslutat* någonting; antingen har man avslutat det eller så har man inte. Övergångsverb har alltså *prospektiv* betydelse, när det uttrycks imperfektivt.⁸ Detta för att övergångsverben, i sin egenskap av att vara punktuella, inte kan vara utdragna i tid eftersom deras konnotation är en gräns, en teoretisk punkt, som kronologiskt skiljer två tillstånd åt.

Den grundläggande semantiska skillnaden mellan teliska och övergångsverb är att alltså de förra betecknar en handling vars mål är en övergång, medan de senare betecknar själva övergången.

Detta ledde Nordlander till att kategorisera övergångsverben tillsammans med punktuella verb (*eventives* i hans terminologi, Nordlander 1997:51), men i det bortser han från en viktig egenskap hos övergångsverben. Som vi sett ovan får punktuella verb iterativ innebörd då de ställs i imperfektiv, medan övergångsverben alltså får prospektiv innebörd. Vi kan svårligen tolka *Per höll på att avsluta...* som att Per genomförde en serie avslutningar. Övergångsverben är till sin natur engångshändelser och kan inte hur som helst upprepas; Per kan inte gång på gång avsluta samma studier. Om vi nu definierar inneboende aspekt som den faktor som tillsammans med grammatisk aspekt resulterar i en semantisk innebörd, måste övergångsverb och punktuella verb därför ses som innehavande olika inneboende aspekt.

Dynamicitet, slutligen, eller dynamiska verb, som motsatta stativa verb, är det mest okomplicerade konceptet av de tre. Stativa verb betecknar statiska förhållanden som varar fram till dess att någon ändrar dem. I svenskan representeras stativitet framför allt av verb med kognitiv eller känslomässig innebörd eller verb som betecknar en fysisk position (*veta, tro, vilja, älska, sitta, ligga, befinna sig* etc.), men många språk, däribland arabiskan, kan med verb uttrycka sådant som på svenska måste uttryckas med *vara* + adjektiv, och man finner då verb för att vara lång, vara stor, vara glad, etc.

Comrie ger två behändiga kriterier för skillnaden mellan dynamiska och stativa verb (Comrie 1976:49). För det första så kan man i dynamiska verb

⁸ Jämför Svartvik & Sagers engelskgrammatik: "Vid verb som betecknar övergången från ett tillstånd till ett annat (t.ex. *arrive, die, fall, land, leave, stop*) anger progressiv form en **rörelse i riktning mot övergången** snarare än övergången själv" (Svartvik & Sager 2002:87, deras emfas.)

definiera olika faser. *Att springa* innehåller till exempel lyftandet och nedsättandet av fötterna. Betraktar man situationen vid två olika tidpunkter under dess förlopp kan vi iaktta en förändring. Stativa verb innehåller däremot bara en enda oföränderlig fas. Situationen *han vet* är identiskt oavsett på vilken punkt under förhållandets giltighet vi väljer att betrakta den.

För det andra fortsätter det stativa verbet att vara giltigt fram till dess att energi tillförs för att avbryta det. Det att *boken ligger* är giltigt fram till dess att någon tillför energi för att ställa den upp på högkant. Dynamiska verb däremot kräver kontinuerlig tillförsel av energi för att vara giltig. Det att *han talar* eller att *hon springer*, upphör när ingen energi längre tillförs.

Stativa verb är till sin natur tätt knutna till imperfektiv aspekt eftersom de inte innebär någon förändring och därmed inte i sig själva har början och slut. En del språk tillåter inte alls stativa verb i imperfektiv form, medan samma kombination i andra språk är begränsad. När det tillåts brukar det innebära början och slutet på den stativa situationen och anger alltså att den har gällt under en begränsad tid. Det kan också innebära inledandet av den stativa situationen.

Av definitionen ovan följer att alla punktuella verb är dynamiska, de är ett explosivt utlopp av energi som ögonblickligen upphör, samt att inga stativa verb är punktuella.

Av de möjliga kombinationerna av de inneboende aspektuella egenskaper som diskuterats ovan, kan fem kategorier av inneboende aspekt bildas, som var och en definieras av ett visst sätt att interagera med grammatisk aspekt för olika semantiska resultat.⁹

- a) *punktuella verb* - dynamiska, icke-durativa, får i imperfektiv aspekt iterativ innebörd.
- b) *aktivitetsverb* - durativa, dynamiska, ateliska, är i perfektiv avslutade och i imperfektiv oavslutade. Aktivitetsverb utgör "the bulk of the verbs in the lexicon of most languages" (Givón 2002:287).
- c) *stativa verb* - durativa icke-dynamiska, oftast imperfektiva men får i perfektiv betydelsen av begränsad varaktighet eller av övergången till det stativa tillståndet.
- d) *teliska verb* - durativa, dynamiska som leder mot ett logiskt mål, får i perfektiv aspekt innebörden av uppnåendet av målet.
- e) *övergångsverb* – den punktuella, dynamiska övergången mellan två situationer, får i imperfektiv aspekt prospektiv innebörd.

⁹ Dessa bygger på Givóns fyra kategorier med den skillnaden att han lägger teliska och övergångsverb i en och samma grupp, , *accomplishment-completion verbs* (Givón 2001:287), medan föreliggande uppsats alltså driver tesen att dessa måste skiljas åt.

2.3 Narration

I vissa fall kan typen av diskurs i en text påverka hur enskilda verb och förhållandet dem emellan uppfattas. Detta är speciellt påtagligt i narrativa diskurser där lyssnaren eller läsaren förväntar sig en händelseutveckling och tidsprogression.

2.3.1 Ikonisk sekvens

Olika språk har i regel en verbform som är den vanliga för berättande, och eftersom berättelser redogör för dåtida avslutade situationer är denna verbform ”consistently, across languages, reported by a Perfective (PFV) tens in the PAST” (Fleischmann 1991:77). Detta ”berättartempus” får i narrativ diskurs egenskapen av att framställa situationer i den ordning de faktiskt inträffade i någon verklig eller imaginär värld, och inga andra markörer behövs då för att markera detta. Principen kallas ikonisk sekvens (Fleischmann 1991:79). Dahl använder just denna princip som definition för narrativ diskurs (Dahl 1985:112).

Somliga språk har unika former för narration, men i merparten av världens språk används samma tempus även utanför narrativa diskurser och har då inte egenskapen av ikonisk sekvens.

Andersson menar dock att det i första hand är extralingvistiska faktorer och inneboende aspekt möjliggör ikoniskt sekvens. Exempelvis kan punktuella situationer eller situationer som förenas av orsakssammanhang inte vara simultana och måste då förstås som efterföljande varandra. Om sådana faktorer inte möjliggör ikonisk sekvens kan andra tolkningar av händelseordningen ligga närmre till hands. Han drar därför slutsatser att

tidsskillnaden mellan två parallella satser inte behöver markeras med ett tempusmorfem, *om* skillnaden är motiverad av vår kunskap om omvärlden, *om* det är sannolikt att den senare satsens handling utspelas senare än den första. (Andersson 1977:252, min emfas.)

Han ställer med andra ord upp villkor för ikonisk sekvens och ger tämligen stort rum för avvikelser. Till skillnad från Fleischmann ser han inte ikonisk sekvens som ett ursprungstillstånd hos berättartempus, utan som en egenskap som träder i kraft om villkoren för det uppfylls.

Det viktiga här är dock insikten om att det kan ske avvikelser från den ikoniska sekvensen, vilket förvisso också Fleischmann är snabb att inflika (Fleischmann 1991:79).

2.3.2 Förgrund och bakgrund

Situationerna i berättartempus för handlingen framåt längs det kronologisk-sekventiella händelseförloppet och sägs därmed tillhöra berättelsens *förgrund* (Dahlgren 2005:360).

Situationer kan avvika från denna berättelsens huvudtidsström. De tillhör då berättelsens *bakgrund* och markeras med andra verbformer än berättartempus. De kan avvika från tidsströmmen på två sätt. För det första genom att återge någonting som skedde före (eller efter), i en kortare eller längre tillbakablick eller *flashback* och markeras med till exempel absolut-relativa tempusformer. För det andra kan de avvika genom att de istället för att inlemmas som länkar i det sekventiella tidsflödet av förgrundshandlingar utgör en bakgrund för dem att utspelas mot. De kännetecknas alltså av samtidighet med berättartempus och, eftersom de är en fortsatt pågående bakgrund, av imperfektivitet.

Eftersom det bara är den senare, samtidiga bakgrunden, som markeras av aspekt, är det bara den som i denna uppsats kommer att behandlas, och därför kommer framledes begreppet ”bakgrund” uteslutande att referera till denna samtidiga, imperfektiva bakgrund.

Vidare skiljs i uppsatsen på progressiv och habituell bakgrund, där den förra är vid referenspunkten faktiskt pågående situationer, och den senare är sådant som regelbundet eller vanemässigt brukade hända kring eller fram till, och sannolikt efter referenspunkten. En handling i förgrunden kan fortsätta en serie handlingar som utgör en habituell bakgrund. I meningen *I morse drack jag te till frukosten, vilket jag gör varje morgon* beskriver den första satsen en förgrundshandling som är en del den serie situationer som utgör den habituella bakgrunden, beskriven i den andra satsen.

3 Aspekt i arabiskan

Arabiskan har två grundläggande finita verbformer. Den ena, traditionellt kallad *perfekt*, bildas med suffix, den andra, *imperfekt*, bildas med en kombination av suffix och prefix. För att tydligt skilja form från funktion kommer den traditionella perfekt att efter Holmes mönster i föreliggande uppsats benämnas s-stammen (med s för suffix) och den som bildas med en kombination suffix och prefix att benämnas p-stammen (med p för prefix, Holmes 1995:86).

Då det hade varit möjligt att använda den traditionella benämningen vad gäller imperfekt, som då hade kunnat skiljas från begreppet imperfektiv, hade problem uppstått med perfekt, vilket ju också är termen för en grammatisk tempusfunktion som bara i vissa fall sammanfaller med den arabiska verbform som traditionellt bär samma namn.

3.1 Arabiska verb som aspekt- eller tempusbaserade

Det råder en viss oenighet bland arabister huruvida p- och s-stammen i grunden bygger på en åtskillnad i tempus eller i aspekt.

De arabiska grammatikernas terminologi intar den tidigare ståndpunkten och benämner de två konjugationsformerna *mâdi* (förfluten, passerad) och *mudâri'* (liknande, d.v.s. i sin böjning lik substantiv, men som grammatisk term att förstås som *non-past*, då den delas in *hâdir*, nutid, och *mustaqbal*, framtid, Dahlgren 2005:239; Wright 1869:51).

De tidiga orientalisterna menade däremot, med inspiration från de då nya rönen från slaviska språk, att skillnaden mellan arabiskans två finita verbformer är en skillnad i aspekt. Så till exempel Whright:

The temporal forms of the Arabic verb are but two in number, the one expressing a finished act, one that is done and completed in relation to other acts (the *Perfect*); the other an unfinished act, one that is just commencing or in progress (the *Imperfect*). [...] A Semitic Perfect or Imperfect has, in and of itself, no reference to the temporal relation to the speaker (thinker or writer) and of other actions which are brought into juxtaposition with it. (Wright 1869:51)

Denna åsikt, vars stora drag delas av många nutida arabister och lingvister,¹⁰ ser alltså verben som uttryck för aspekt, och vars tempus är relativ till en kontextuell eller adverbialt uttryckt eller underförstådd referenspunkt. Argumentet för detta är att båda formerna kan användas för både dåtida, nutida och framtida tidsreferens.

Som exempel på framtida tidsreferens hos s-formen ges konditionalsatser, i vilka villkoret i regel står i denna form.

- (1) 'Ajî'uka idha 'hmarra 'al-buṣru
Jag kommer(p-stam) till dig när de omogna dadlarna
mognar(s-stam).

Ihmarra refererar här till en framtida situation och ses enligt det ovan nämnda tolkningsmönstret som perfektiv; situationen att dadlarna mognar måste fullfärdigas för att situationen *jag kommer* skall infalla.

Vidare har p-stammen en långt vidare användning än bara presens och kan i många sammanhang enkelt definieras som imperfektiv med relativt tempus, som i

- (2) Wa 'ttaba 'u mâ tatlû 'sh-shayaṭînu 'alâ mulki Sulaymân
Och de följde(s-stam) vad demonerna reciterade(p-stam) under
Salomos styre.

Att p-stammen utan referenspunkt anger presens ses som en implikation av den imperfektiva aspektens naturliga förhållande till detta tempus (se 2.2.1). Likaledes ses den dåtida innebörden av s-stammen tagen för sig själv som en följd av att man framför allt har intresse av att beskrivna dåtida situationer som avslutade.

Kritikerna av tolkningen av de arabiska verben som i grunden aspektbaserade menar att den inte tar hänsyn till vissa viktiga fakta, t ex att ovan beskrivna synsätt ”borde innebära att vi t ex möter perfekt ofta i presens eller futurum, vilket dock inte är fallet, ej heller är imperfekt vanligt för förfluten tid i vad som är typfallet för förfluten tid, dvs. meningar och satser som presenterar satsens förgrund” (Dahlgren 2005:239).

Dessutom borde man om de två formerna bara anger aspekt och inte tempus, kunna använda p-stammen för att ange dåtida imperfektiv, så länge man etablerat en dåtida referenspunkt

- (3) *'Amsi ajlisu ma'a 'sdiqâ'î
*Igår satt(p-stam) jag med mina vänner.

och s-stammen för att ange perfektiv futurum om en framtida referenspunkt är angiven

¹⁰ Se till exempel Holes 1995:177; Cantarino 1974:58 vol. 2; Dahl 1985:493-95.

- (4) **Ghadan qara'tu 'l-kitâba*
*Imorgon ska jag läsa [ut](s-stam) boken.

vilket inte är möjligt.¹¹

Vidare kan inte heller s- och p-stammen utan annan grammatiskt angiven referenspunkt förstås som tempus bara per implikation, för då skulle implikationen kunna negeras utan att meningen blir ogrammatisk (se not 3). De ogrammatiska meningarna (3) och (4) är dock exempel hur sådana negerade implikationer hade sett ut. Att de icke-sammansatta verben tagna för sig själva har absolut tempus som betydelse och inte implikation skulle då innebära att verbsystemet i grunden är att förstås som tempusbaserat.

Denna förståelse av arabiska verb som tempusbaserade ser konditionalsatser som mening (1) utifrån ett system av relativ tempus. *Ihmarra* ses inte som vald för att den är perfektiv, och måste vara avslutad för att situationen *Jag kommer till dig* ska infrias, utan för att den är ett relativt dåtida tempus, dvs. den måste ha blivit dåtid för att *Jag kommer till dig* ska infrias (Comrie 1964:79).

Ytterligare en komplikation är att p-stammen kan användas med dåtida tidsreferens så länge ett dåtida tempus med en s-stam slagits fast referenspunkten i början av sektionen, i regel en paragraf, vilket är speciellt vanligt i narrativ kontext (Holes 1995:191). Tempusskolan förstår detta som en form av narrativ presens, där berättaren, när han väl har gjort klart att det handlar om dåtid, ”flyter med [tids]strömmen och beskriver förloppet mitt i händelsernas centrum” (Dahlgren 2005:360). Detta tar dock inte hänsyn till att dåtida situationer som anges i p-stam, med eller utan *kâna*, alltid är imperfektiva och kan vara både habituell och progressiv (Cantarino 1974:65, vol. 1; Cuvalay-Haak 1997:135; Dahlgren 2005:245¹²; Wright 1898:20 vol. 2).¹³

Det är värt att ytterligare poängtera att man i det arabiska verbsystemet inte kan göra grammatisk skillnad mellan habituell och progressiv imperfektiv. *Kâna yaktubu* kan således betyda antingen *Han höll på att skriva* eller *Han brukade skriva* beroende på kontext och extralingvistiska faktorer.

3.2 Hjälp verbet *kâna*

Dåtida imperfektiv kan som redan nämnts också anges med hjälp verbet *kâna*¹⁴ (som skilt från det lexikala *kâna*; ”att vara”) i den sammansatta verbformen *kâna*

¹¹ Även om Dahl så hävdar, dock utan att ge något exempel på arabiska (Dahl 1985:495). Detta specifika påstående dementeras av Kinsberg (1992:309).

¹² Dahlgren skriver förvisso att *kâna* + p-stam anger dåtida habitualis, men definierar detta endast som en situation med ”längre varaktighet”, och ett av hans tre exempel på detta (*Kâna yuhibbu 'sh-sha'ari wa-'sh-shu'arâ'*), är vad som i denna uppsats skulle betecknas som progressiv (se 2.2.2).

¹³ Jämför även Holes' analys av ett kort textutdrag (Holes 1995:1991).

¹⁴ Cantarino menar att trots att *kâna* ”has been transformed to a great extent into a simple verbal component whose function is mainly to express more precisely the time-sphere of the accompanying verb” så kan det *inte*

+ p-stam. Skillnaden mellan *kâna* + p-stam och enkel p-stam med dåtida tidsreferens kan antas vara att den förra används för att fastslå en obligatorisk grammatiskt uttryckt referenspunkt, och ger friheten att kunna göra detta utan att använda den perfektiva s-stammen. Så kan till exempel (3) bli grammatisk med ett inskjutande av *kâna*.

- (5) 'Amsi kuntu ajlisu ma'a 'sdiqâ'i
Igår satt jag (*kâna* + p-stam) med mina vänner.

Ett problem med diskussionen om det arabiska verbsystemet i den lingvistiska litteraturen som den kort presenterats i 3.1, är att den till stor del grundar sig på exempel från de traditionella orientalisternas grammatikor, framför allt Whright. Dessa beskriver klassisk arabiska och tar därför inte hänsyn till senare förändringar, eller tendenser till förändringar i det arabiska aspektsystemet så som det gestaltas i MSA. Ett exempel på en sådan förändring är den vanligare användningen av *kâna* som tempusmarkör i MSA. I MSA hade det möjligen varit naturligare att formulera mening (2) som *mâ kâna tatlû...*

Ett annat exempel är kognitions- och känsoverb som i klassisk arabiska i stor utsträckning används i s-stammen både för att beteckna statsiska situationer och övergångar (*farihtu*; jag var/blev glad), men som i MSA gärna konstrueras med *kâna* + p-stam föra att beteckna den statiska situationen (*kuntu 'afrahu*; jag var glad) och den enkla s-stammen för att beteckna en övergång (*farihtu*; jag blev glad, Cuvalay-Haak 1997:215; Holes 1995:189).

3.3 Uppsatsens antaganden

De enda möjligheterna att använda s-stammen med framtida tidsreferens är i konditionalsatser, som i mening (1), och i perfekt futurum med hjälpverbet *kâna* i p-stammen (*syakûnu (qad)* + s-stam). Den enda möjligheten att använda p-stammen med dåtida tidsreferens är då referenspunkten tidigare, eventuellt i en tidigare sats, angivits med ett verb i s-stammen, eller tillsammans med hjälpverbet *kâna*. Kinsberg drar av detta i sin studie över arabiska particip, följande slutsats:

Thus, even though Arabic allows some freedom in setting a relative point of reference, it does not mean that Arabic has no constraints in so doing. Hence, the claim that the Arabic system is tenseless is inaccurate. (Kinsberg 1992:311)

ses som ett hjälpverb eftersom det "has always preserved a certain degree of independence in position and agreement" (Cantarino 1974:71, vol. 1).

Denna mellanväg är vad föreliggande uppsats kommer att utgå ifrån, dvs. att det arabiska verbsystemet har ett antal begränsningar för att sätta referenspunkt, men innanför dessa tillåts stor frihet.

Det viktiga för våra syften är dåtida tidsreferenser, och analysen kommer att utgå från antagandet att s-stammen är ett absolut dåtida tempus för perfekta situationer. Som sådan kan den användas som referenspunkt för senare p-stammar som presenterar situationer imperfektivt. P-stammen kan också kombineras med hjälpverbet *kâna*¹⁵ för att bilda en sammansatt imperfektiv verbform med absolut dåtida tidsreferens. Den behöver därmed ingen föregående s-stam att tjäna som referenspunkt.

Även det lexikala *kâna* och verblösa satser kommer att räknas som imperfektiva. Detta för att de inte har någon perfektiv-imperfektiv distinktion, jämför

(6) **Kâna yakâna kabîran.*

Han var(p-stam) stor.

och antas därför vara uteslutande imperfektiva, trots att *kâna* står i s-stammen.

Den verblösa satsen antas här motsvara den enkla p-stammen i det att båda anger imperfektiva situationer i relativt tempus eller absolut presens, och likt p-stammen kan den verblösa satsen omvandlas till ett absolut dåtida tempus med *kâna*, som dock då ges sin lexikala tolkning.

¹⁵ Hit kan också räknas hjälpverb med liknande betydelser, som *dhalla*, *baqâa*, etc.

4 Analys

I detta kapitel ges först en kort presentation av Yousuf Idris och av hans roman *al-Harâm*. Sedan analyseras ett antal utdrag ur romanen utifrån hur aspektdistinktioner signaleras med p-, respektive s-stammen, och för varje utdrag undersöks hur dessa signaler har rekonstruerats i *Tabu*, Ingvar Rydbergs svenska översättning av romanen.

4.1 Yousuf Idris och *al-Harâm*

Efter de fria officerarnas revolution i Egypten 1952 och Nassers maktövertagande, såg landets intellektuella en tid av optimism och framtidstro. Under denna period framträdde en ny generation egyptiska författare som med en socialt medveten realism bröt med den äldre generationens romantiska skola. Bland dessa nya författare var Yousuf Idris.

Han föddes 1927 och genomgick läkarutbildning vid Kairos Universitet 1945-51 och efter en tid som praktiserande läkare började han ägna sig åt sitt författarskap på heltid. Hans första novellsamling *Arkhas Layâli* publicerades 1954 och blev direkt en stor framgång. Idris utmärkte sig för sin samhällskritik och marxistiskt drivna engagemang för de fattiga och utsatta. Han var bland de första att använda arabiska dialektord i prosan för att ge berättelserna en mer realistiskt, jordnära karaktär. Hans sociorealism gick senare under hans karriär över till dunklare symbolistisk och mer experimentell, ibland surrealistisk prosa.

Det är genom sina noveller och pjäser som Yousuf Idris gjort sig ett namn som en av de största författarna inom den moderna arabiska litteraturen, men han skrev också sammanlagt fyra romaner. Den tredje raden, *al-Harâm*, som här är föremål för analys, publicerades 1959 och har av en av de främsta kritikerna av arabisk litteratur beskrivits som "one of the most skillfully organized Arabic novels" (Badawi 1993:154).

Den svenska översättningen av *al-Harâm* är gjord av Ingvar Rydberg och gavs ut 1983 av förlaget Askild & Kärnekull med titeln *Tabu*. Publikationen var del i en romanserie med namnet Tredje ögat som bestod av romer från tredje världen och delfinansierades av SIDA (Rooke 2002:13).

Ingvar Rydberg är sannolikt landets mest erfarne översättare från arabiska och har bland annat översatt verk av Ibn Khaldûn, Adonis, Maḥmûd Darwîsh, Ghassân Kanafani, Najîb Maḥfûdh, N. as-Saadawi, E. al-Karrat, A. al-Sharqawi, N. Wali, samt antologierna: *Arabiska berättare* och *Palestinsk poesi*. Hans senast

översatta roman, at-Tayyib Sâlihs *Mawsim al-Hijra 'ila ash-shamâl*, utgavs förra året (2006) som *Utvandringens tid* på Leopold förlag.

Al-Harâm översattes till engelska som *The Sinners* 1984 av Kristin Peterson-Ishaq och gavs ut av Three Continents Press.

Al-Harâm utspelar sig på den egyptiska landsbygden åren före revolutionen. Byns nattvakt hittar ett dött spädbarn som spolats upp från kanalen. Nyheten sprids snabbt och anklagelserna riktas mot migrantarbetarna, *at-tarhîla*, som kommit för att arbeta på fälten under bomullens skördetid, och som Egyptens allra fattigaste samhällsskikt föraktas de av byns bönder och lever under sin vistelse i byn helt avskilt från dem. Bevattningsdistriktets ansvarige, Fikri Effendi, ser det som sitt ansvar att finna gärningsmannen och börjar undersöka och förhöra migrantarbetarna men finner ingenting. Myndigheterna kallas in men misslyckas även de med att hitta en skyldig.

Efter ett par veckor kommer det dock fram att det trots allt var en kvinna bland migrantarbetarna, Aziza, som i lönnod fött och dödat sitt barn och nu ligger svårt insjuknad i feber. Hennes historia, som varit känd bland migrantarbetarna, sprids nu bland byborna och blir det stora samtalsämnet: hon hade levt i sin hemby med man och två barn under extremt svåra förhållanden, och efter att maken av sjukdom blivit sängliggande har hon varit tvungen att ensam försörja familjen. När hon vid ett tillfälle ger sig ut för att leta kvarglömda potatisar på åkern våldtas hon av den lokale markägaren och blir havande. Med bälten och löst sittande kläder lyckas hon dölja sin växande mage och följer med arbetarna till denna by där hon en natt drar sig undan och föder och dödar sitt barn.

Bybornas nyfikenhet, gödd av alla rykten och berättelser, driver dem efterhand att gå och se på Aziza där hon ligger under ett improviserat solskydd av säckväv. Deras medlidande väcks och de börjar så småningom fråga de andra migrantarbetarna om henne. Aziza blir så ett naturligt samtalsämne i ett samröre mellan byborna och migrantarbetarna som tidigare sågs som helt omöjligt, och samröret växer till direkt umgänge. Vid romanens slut avlider Aziza och skickas hem till sin hemtrakt för att begravas, lämnandes efter sig en by där man börjat överbygga de avgrundsdjupa klyftorna mellan samhällsskikten.

4.2 Utdrag

De parallella texterna kommer att refereras till med KT (källtext) för den arabiska textstyckena, och MT (måltext) för den svenska.

Utdragen framställs i den ordning de förekommer i romanen och var och en representerar en roll eller komplikation som aspektdistinktionen kan ha i arabiska narrativa texter, även om avvikelser görs för att diskutera frågor som går något utanför varje utdrags tema.

I de arabiska utdragen är satserna vars finita verb är en enkel s-stam understrukna för att förtydliga vissa mönster.

4.2.1 Kontrakterandet av migrantarbetare – ”Narrativ habitualis”

I romanens fjärde kapitel, efter en beskrivning av bybornas attityder mot migrantarbetarna, skildras hur det brukar gå till när skördesäsongen närmar sig och Fikri Effendi ordnar med att anställa migrantarbetare. Skildringen är ett exempel eller mönster för hur det brukar gå till varje år, den presenterar habituell bakgrund och beskriver alltså inte hur det gick till vid detta specifika år, vilket framgår av ett konsekvent användande av p-stammen och av en viss öppenhet för variationer i några specifika detaljer.

Trots detta ger författaren detaljer som inte rimligen kan vara de samma år för år. Detta får den något motsägelsefulla men litterärt lyckade effekten av en beskrivning av en återkommande händelse som utspelar sig varje år, och vars detaljer är exempel på hur det hela eventuellt kan gå till och som möjliggör en inlevelse i texten och dess personer, trots att det är en upprepad generell företeelse som behandlas. Resultatet blir en sorts narrativ habitualis.

القطن يزرع في أواخر الشتاء، وما ان تولى طوبة حتى تكون بنوره قد تشققت واخترقت الأرض السمراء ونبت لكل بذرة جذر ونبا لها ساق، وحين تكبر الميدان فتغطي المساحات الواسعة السوداء بطبقة خضراء جميلة ريانة، ويحل آوان الدودة ولطعها حينئذ يدور الجدل حول الترحيلة. يكتب فكرى أفندى خطابا للإدارة في المصر والإدارة ترد بخطاب، ثم يأتي الإذن، ويأتي المبلغ، ويسطيظ فكرى أفندى ذات اليوم مبكرا، ويأخذ أول قطار، ويغير في طنطا، ثم تحمله عربة أمنيبوس (لا ينسى أن يقيدتها في كشف الحساب عربة أجره) إلى قرية من قرى المنوفية أو الغربية، غير مهم، ففكرى أفندى يعرف قرى كثيرة ومقاولين كثيرين [...] هناك يجد المقاول واقفا على عتبة البيت إن لم تكن ضجة قدمه قد وصلته وأوقفته على عتبة الشارع. والسلامات تدور من النوع الثقيل، ولا بأس من دمعة تفر من عين المقاول حسرة على الأيام الطو التي مضت. ويصر الرجل على أن ينادى فكرى أفندى بحضرة المفتش، ويخجل فكرى أفندى ويتواضع ويقول: ياسى الحج. وتطير رقاب الكثير من حمام والبط. ويأكل المأمور ويحلى ويضطجع، ويحتشى القهوى، وينقذ فيلذذ دخان السجارة التي عزم عليه بها المقاول وأقسم بالطلاق أن يدخنها].

(s.20-21)

Bomullen planterades i slutet av vintern. När månaden *tuba* kom, hade fröna spruckit och trängt igenom den bruna jorden. Varje frö slog rot och en stjälk växte upp. När stjälkarna växte ett stycke och vidsträckta svarta ytor täcktes med ett vackert lager yppig grönska, då kom bomullsmasken och dess angrepp och då började man diskutera att sätta in migrantarbetarna. Fikri Effendi skrev ett brev till administrationen i Kairo och denne svarade. Sedan kom tillåtelsen och beloppet. Han vaknade tidigt, tog första tåget och bytte i Tanta. Sedan körde en buss honom till någon av byarna i el-Menufiya eller el-Gharbiya, det var inte så noga vilket, ty Fikri Effendi kände till många byar och många leverantörer av arbetskraft [...] Väl framme fann han leverantören av arbetskraft stå på husets tröskel. Oväsenset kring hans antågande hade nått denne och fått honom att ställa sig där. Djupt kända hälsningar virvlade runt. Då spelade det ingen roll att en tår smet ur leverantörens öga i saknad över de härliga dagar som gått. Mannen envisades med att kalla Fikri Effendi ”herr inspektören”. Denne blev förlägen och svarade anspråkslöst med att kalla honom Si el-Hagg. Nackarna på många duvor och ankor höggs av och Fikri Effendi åt och mumsade och halvlåg därefter på en soffa och smuttade kaffe. Han blåste vällustigt ut

röken från de cigaretter som leverantören bjöd honom på. Denne svor på att
skilja sig om han inte rökte dem[.]
(s.27-28)

I KT:s första, långa mening markeras det habituella temat på ett uppenbart sätt i och med en beskrivning i p-stammen av den år för år upprepade sådden och tillväxten av bomullen. Hade här den perfekta s-stammen använts istället hade det förstås som en tillbakablick i dåtida relativt tempus över hur bomullen just detta år hade planterats och vuxit till. När det sedan i den andra meningen talas om Fikri Effendi förstår vi på grund av den fortsatta användningen av p-stammen att habituell aspekt bibehålls och att Fikri Effendis handlingar här upprepat sammanfaller med den årslånga skördecykeln.

Det sedan borttagna textstycket beskriver i generella ordalag och likaledes utslutande i p-stammen, hur invånarna i de fattiga byarna brukar bete sig när Fikri Effendi kommer dit för att anställa arbetskraft, de samlas kring honom, erbjuder sig att leda honom till leverantören, etc., beteenden som mycket väl kan upprepas år för år.

Detaljer som inte rimligen kan upprepas år för år nämns först i samband med leverantören. Trots att hela utdraget alltså är i habituell aspekt och att Fikri Effendi hämtar arbetskraft från olika byar varje år, är leverantören här en enskild person som betar sig på ett specifikt sett och säger vissa specifika saker. Dessa enskildheter illustrerar förvisso ett socialt underläge jämfört med Fikri Effendi som i sig kan vara typisk för alla fattiga byars leverantörer. Hur som helst uppkommer det en spänning mellan det generella i den habituella aspekten och det specifika i vissa detaljer. Detta kan bero på att p-stammen också används för narrativ presens, varför författaren kan glida över i denna form av berättande och återge händelser som vore de förgrunssituationer i narrativ presens.

Författaren placerar dock med jämna mellanrum ut markörer som tydligt signalerar att det handlar om ett mönster för hur det brukar eller kan gå till. Exempel därpå är att det inte är "så noga" vilken by Fikri Effendi besöker, att han möter leverantören stående på tröskeln *eller*, om oljudet varnat honom, ute vid gatan¹⁶ (detta översätts dock annorlunda, se nedan), samt senare (s 22) att man efter förhandlingar kommer överens om en lön på *kanske (rubbamâ)* nio qirsh per arbetare och dag. Om detta var en redogörelse för ett enskilt fall skulle Fikri Effendi bara kunna ha besökt en specifik by, där han finner leverantören på en given plats och kommer med honom överens om en given lön för arbetarna. För ett enskilt händelseförlopp kan det inte finnas alternativ; det kan bara ha skett på ett enda sätt vid det tillfället.

Episoden avviker förvisso i den meningen att stycket använder p-stammen utan att ha en intern grammatikaliserad referenspunkt, för det vanliga är som vi sett att referenspunkten anges i början av varje stycke, vilket också är fallet i nästa utdrag som är ett exempel på en vanligare form av berättande. Den här avvikelser

¹⁶ KT:s '*atabat ash-shâri*' är avståndet mellan huset och gatan eller trottoaren och det finns någon. Jag är Henry Diab tacksam för denna upplysning.

förekommer dock även på några andra ställen i romanen (ex. s 37, 88) men gäller då korta stycken och kan inte förstås som ett etablerande av narrativ presens.

I MT finns det inte en antydning till habituell aspekt. Översättaren har valt att omvandla hela episoden till en perfektiv tillbakablick över hur det gick till när Fikri Effendi tidigare samma år reste för att kontraktera migrantarbetarna, innan berättelsens huvudlinje med episoden om hittebarnet ägde rum. Utdraget som är habituellt imperfektivt i KT har blivit genomgående perfektivt i MT.

Detta kan bero på att denna ”narrativa habitualis” hade varit mycket svår att återge på svenska. *Brukade*-konstruktionen lämpar sig inte för att användas kontinuerligt som berättartempus, och att inleda med den för att sedan fortsätta episoden i preteritum hade skapat otydligheter vid övergången mellan de två verbformerna.

Omvandlingen av episoden till perfektivt preteritum i KT tvingar översättaren att ändra sakförhållanden. Konditionalsatsen om var Fikri Effendi möter leverantören har redan nämnts. I KT har satsen översatts till ”Väl framme fann han leverantören av arbetskraft stå på husets tröske!” eftersom sådana alternativ inte hade varit möjliga vid ett enstaka tillfälle.

Frågan återstår om det i sig skapar någon väsentlig skillnad i förståelsen av berättelsen i stort om denna skildring återges som en år för år återkommande episod, eller om den förstås som en enskild händelseutveckling som läsaren kan anta mycket liknar vad som händer även andra år. Utan att allt för djupt gå in i denna fråga kan det konstateras att för detta utdrag ger KT en bild som är vagare eller mer flytande bild, både i den temporala bestämningen och vad gäller sakförhållanden och detaljer.

4.2.2 Fikri Effendis åsna – Aspekt i berättarrytmen

Som vi sett i 3.1 är det vanligt i narrativ arabiska att en s-stam i början av ett stycke anger en dåtida referenspunkt varefter författaren fritt kan använda p-stammen även utan *kâna*. Men förhållandet mellan s- och p-stammen i dessa sammanhang är inte bara ett av tempus och referenspunkter, utan också av aspekt och förgrund och bakgrund. De följande styckena inleds med perfekta s-stammar som anger en förgrundssituation, och de följande p-stammarna anger imperfektiva bakgrundssituationer som ofta förklarar eller på andra sätt relaterar till förgrundssituationen.

När ett flertal sådana stycken kommer efter varandra uppstår en berättarrytm av den regelbundna pendlingen mellan kort uttryckta, specifika förgrundssituationer och mer utläggande bakgrund.

Ett exempel på detta är inledningen till kapitel 7. Här har det döda barnet upptäckts och Fikri Effendi rider på sin åsna mot fälten för att inspektera arbetarna, följd av en grupp nyfikna bybor, då han irriterar sig över hur hans åsnas skri varnar arbetarna om hans ankomst.

ارتفع هيق الركوبة. ولم يكن نهيقا كأى نهيق. كان كل من بالتفتيش يعرفه وتستطيع أذنه أن تميزه من بين أصوات آلاف الحمير، فكلهم يخاف ذلك النهيق ويعمل له ألف حساب. وهذه المرة أيضا تضايق فكرى أفندى واغتاط، فذلك النهيق كان عيب الركوبة الوحيد في نظره، وكان بينه وبين المقاولين والأنفار والخولة اتفاق. ما يكاد يخرج للمرور ليفانجهم وهم عنه في غفلة حتى تفانجه الركوبة وتنهق ذلك النهيق العالى الذى يصل الى آخر الدنيا ويوقظ النومي فى مضاعجهم، ويجعل كل شىء فى الغيظ على أتم ما يرام وعلى استعداد مجهز لاستقباله.

حين ارتفع النهيق كان الركب قد بدأ يدخل فى الأرض المزروعة قطنا وقد غادر لتوه غيظ القمح. وكان الغيظ لا آخر له بحيث يبهرك أن تعرف أن شخصا واحدا فقط هو الذى يملكه، وبحيث تود فى الحال لو كنت أنت ذلك الشخص. وشكل الغيظ المزروع يذكرك حتما بالجنة، فوأنت سائر على المشاية ترى القناة التى بجواره صحيح، وترى عيدان القطن بكامل هيأتها وروزها وأوراقها، ولكن شجيرات القطن لا تلبث كلما بعدت أن تتداخل وتتداخل وإذا بالتربيعة تبدو أمامك مجرد مستطيل أخضر. والأرض مقسم الى ترابيع. والترابيع القريبة محدودة المعالم، بتن كل تربيعة وأخرى مصرف صغير ولكن الترابيع كلما بعدت تختفى المصارف الفواصل حتى لا يعود الانسان يرى سوى مسطح واسع غير محدود من الظلام الأخضر الذى يضيئه عدد لا نهاية له من فوانيس أزهار القطن الصفراء. ومن بعيد لاح خط الأنفار، لا تكاد تميزه عن الخضرة المتكاثفة التى يغمق لونها ويغمق كلما بعدت حتى يستحيل الى ظلام تام، لا تكاد تميزه الا بأعمدة الدخان المتصاعدة من الحفر التى يحرقون فيها أوراق القطن المصابية باللطع. وأرهق الحمار نفسه كثيرا وهو يضم زنتيه ينهق بأخر ما يستطيع. ومع أن فكرى أفندى لا يقرأ كثيرا لأن القراءة تتعب عينيه، وعيناه لا تستطيعان تمييز الحروف جيدا مهما قربهما من الأوراق، الا أنه فى الغيظ ثاقب النظر كالصقر. وهكذا وغرم نهيق حماره استطاع أن يلحظ أن الخولة يقومون فحأة[.]

(s.36-37)

Åsnans skri ekade. Det var inte likt något annat skri. Alla i distriktet kände till det och deras öron kunde skilja det från tusentals andra åsnors läten. Alla var rädda för det och inte så lite lömska på det.

Även denna gång blev Fikri Effendi beklämd och förargad. Det där skriet var åsnans enda defekt i hans ögon. Mellan den och leverantörerna av arbetskraft, arbetarna och övervakarna fanns en tyst överenskommelse. **Knappt hade han gett sig ut på en ritt för att överraska dem förrän åsnan överraskade honom istället och gav till det där höga skriet som hördes till världens ände, fick de sovande att stiga upp från sina läger och gjorde allting på åkern klappat och klart för att ta emot honom.**

När skriet hördes denna gång började den lilla gruppen träda in på den bomullsplanterade jorden efter att ha lämnat vetefältet. Denna jord tycktes inte ha något slut så det var imponerande att en enda person ägde den. Den besådda jorden påminde en definitivt om paradiset. Under promenaden på stigen såg man kanalen som rann alldeles intill och de fullt utvecklade bomullsstjälkarna, deras bollar och blad. Men allt eftersom man avlägsnade sig flöt bomullsbuskarna in i för ens syn och fyrkanden framstod bara som en grön rektangel. Jorden var nämligen uppdelad i kvadrater. De närliggande hade skarpa konturer. Mellan varje kvadrat fanns ett litet dräneringsdike. Men ju mer man avlägsnade sig desto mer försvann dikena och skiljelinjerna, så att man inte längre såg något annat än en vidsträckt gränslös yta av grönt märker, upplyst av ett oändligt antal lyktor av gula bomullsblommor.

Åsnan ansträngde sig svårt när den pressade samman sina lungor för att skria så högt den förmådde. Fikri Effendi läste inte mycket eftersom det tröttade ut hans ögon; den kunde urskilja bokstäverna väl hur nära han än höll texten. Men på åkern var han skarpsynt som en hök. Trots sin åsnas skriande kunde han iakttä att övervakarna plötsligt reste sig[.]

(s.43)

I KT inleds varje stycke med en sats i s-stammen och fullföljs av p-stammar. Semantiskt kan rytmen beskrivas som en pendling mellan imperfektiv och perfektiv aspekt, och textsyntaktiskt som en pendling mellan förgrund och bakgrund. Denna semantiska berättarrytm understryks och framhävs genom den formella skillnaden mellan arabiskans två grundläggande verbformer, s- och p-stammen. Med andra ord sammanfaller det arabiska verbalsystemets dualistiska uppdelning med en berättelses uppdelning i förgrund och bakgrund och ger berättandet ett rytmiskt flöde.

Det är kategoriskt omöjligt att på svenska återge KT:s formellt-grammatiska framhävande av berättarrytmen. På svenska återges både förgrunden och bakgrunden i preteritum, med inskjutande av progressiv- och habitualiskonstruktioner i bakgrunden. Förgrund-bakgrund distinktion sker på svenska främst med hjälp av inneboende aspekt, och alltså bara delvis med morfologiskt uttryckt aspekt. Den starka känsla av rytm som MT uppvisar i utdraget ovan kan därför på grund av det svenska verbsystemets uppbyggnad aldrig helt fångas i MT.

Rytmen rubbas i slutet av utdragets sista stycke med infogandet av en s-stam (*istatâ'a*) och fortsätter inte heller i de efterföljande styckena.

I det andra stycket signaleras förgrund inte bara med ett skifte till s-stam, utan också på ett mycket tydligt sätt adverbialt ”även denna gång” (*wa-hâdhihi 'l-marra aydan*). För de andra styckenas inledande s-stammar finns inget sådant adverbial, och det enda som visar för läsaren att vi är tillbaka i förgrunden och den tidslinje huvudhandlingen följer, är den enkla s-stammen.

Relevansen av s-stammen som form för att signalera förgrund är speciellt tydlig det tredje styckets inledning, eftersom författaren precis innan imperfektivt har beskrivit hur åsnan brukar skrika (markerat med fetstil i KT och MT), och det enda som visar att verbet *irtafa'a* i det tredje stycket bara handlar om detta specifika tillfälle är övergången till den perfektiva verbformen.

I den svenska MT finns ingen sådan möjlighet att genom kontrastverkan i aspekt visa på övergång mellan bakgrund och förgrund. Detta blir dock inget problem så länge bakgrunden består av stativa verb, vilket är fallet i utdragets första stycke. Dessa kan till sin natur inte beskriva händelser, är alltid utdragna i tid (imperfektiva) och *kan* således inte vara en del av förgrunden.

Men när bakgrunden utgörs av dynamiska verb uppstår problem för översättaren. Detta är fallet i det andra styckets habituella bakgrund om åsnans skrikande.

Översättaren har, likt i det föregående utdraget, valt att översätta den habituella bakgrunden som en perfektiv tillbakablick, grammatiskt markerat med pluskvamperfekt (*Knappt hade han gett sig ut...*). Översättningen till relativt dåtida tempus är dock motsägelsefull i kontexten eftersom åsnans skrikande redan har ägt rum som förgrund tidigare i texten, och det skedde inte när han ”knappt hade gett sig ut”, utan när han närmade sig arbetarna från en annan del av byn, vilket framgår av föregående kapitel.

Hur som helst måste översättaren föra läsaren tillbaka från tillbakablicken till förgrunden i början av det tredje stycket. I KT sker detta som sagt utan andra medel än en övergång till s-stammen. Denna markör kan inte fångas i den svenska preteritum, som ju också används för bakgrunden och hade här eventuellt förstås som en fortsättning av tillbakablicken. Översättaren har därför varit tvungen att markera övergången till förgrunden med adverbialt ”denna gång” som saknar motsvarighet i KT.

Även om översättare hade använt *bruka*-konstruktionen för den föregående habituella bakgrunden (*Knappt brukade han ha gett sig ut på en ritt förrän...*) finns risken att nästa styckes första verb, om den översattes direkt med preteritum (*När åsnan skrek...*), skulle förstås som en fortsättning på den habituella aspekten, och även då skulle man alltså vara tvungen att leda läsaren till förgrunden med extragrammatiska medel. Detta alternativ hade dock bevarat KT:s habituella aspekt i det andra stycket.

4.2.3 Safwats och Ahmad samkväm – Progressiv och habituell bakgrund

Det följande är inledningen till kapitel 10 där Safwat och Ahmad Sultan, två av byns ogifta unga män, sitter hemma hos Ahmad och diskuterar nyheten om hittebarnet. Författaren börjar med att noga måla bakgrunden; hur deras umgänge gestaltar sig, hur de sitter, hur just detta tillfälle passar in i deras vanor, etc.

De borttagna styckena utgör en utbyggnad detta, utan att något verb i s-stammen avbryter och för till förgrunden.

في نفس ذلك الوقت كان صفوت ابن المأمور متكئا في شبه غيبوبة على مسند الكنية الوحيد في بيت أحمد سلطان كاتب الأنفار في التفتيش. وتلك كانت جلسة صفوت المختارة. حين ينتهي أحمد من عمله ويؤوب الى بيته، فيضطجع الإثنان أحيانا حول (الجوزة)، وأحيانا حول امرأة وأحيانا حول فنجال. أحمد سلطان هو الأعزب الوحيد بين موظفي التفتيش، وهو أيضا الوحيد الذي تقطن بمفرده في بيته الملاصق لبيت مسيحة أفندي. ومن بين الموظفين جميعا فان أحمد سلطان هو الوحيد القريب الى قلب صفوت.

[...]

كان صفوت متكئا على الكنية يتبادل هو وأحمد سلطان سيجارة ملغمة، يتناوبان أخذ أنفاسها وهما حريصان في نفس الوقت على ابقاء طفيتها عالقة بالسيجارة، وكأنما لو وقع الطفية ذهب المزاج. وكان ثمة حديث يدور. وأهم خبر في ذلك اليوم كان هو حادث اللقيط. وطبعا كان الحديث يدور حولها.

[...]

ظل صفوت يتحدث وأحمد سلطان ينصت، وأخيرا بدأ أن صفوت قد كف عن اخراج كل ما في جرابه وأفلس فقال لأحمد:
أبو حميد .. بزمنتك ابن من ده؟
هنا قهقهة أحمد سلطان[.]

(s.62-64)

Samtidigt lutade sig Safwat, distriktschefens son, halvt frånvarande mot ryggstödet på den enda bänken i migrantarbetarnas bokhållare Ahmad Sultans hus. Det var Safwats favorittillhåll. När Ahmad var färdig med sitt arbete brukade han återvända till sitt hus och de båda brukade lägga sig runt en vattenpipa, ibland runt en kvinna och ibland runt en kopp. Ahmad Sultan var den ende ungarlen bland distriktets tjänstemän och han var också den ende som bodde ensam i sitt hus vilket gränsade till Masiha Effendis. Bland alla tjänstemän var han den ende som stod Safwats hjärta nära.

[...]

Safwat lutade sig mot bänkens ryggstöd medan han och Ahmad Sultan delade på en cigarett med hasch i som de växelvis sög på, samtidigt som de var angelägna om att hålla kvar askan på cigaretten, som om den goda stämningen skulle gå förlorad om askan föll. De pratade. Den viktigaste nyheten för dagen var upptäckten av hittebarnet och naturligt nog rörde sig samtalet kring det.

[...]

Safwat fortsatte att prata och den andre lyssnade. Till slut tycktes det som om Safwat dragit fram allt han hade i säcken utan att ha lyckats göra intryck på sin vän.

- Abu Hamid, vems barn tror du det är? Sa han till Ahmed.

Här skrattade Ahmad Sultan[.]

(s.70-72)

I KT träder läsaren först i det tredje stycket in i själva berättelsens tidsflöde i och med den hör för första gången förekommande s-stammen. Med andra ord börjar inte förgrunden förrän långt in i texten.

KT:s första verbfras, *kâna* + stativt verb i particip, är ett tydligt exempel på progressiv bakgrund; ingen förändring sker och situationen är kontinuerligt giltig. I MT återges detta med *lutade sig*, ett verb som är tvetydigt i det att det kan förstås både som ett dynamiskt övergångsverb; att Safwat flyttar sin kropps tyngdpunkt så att han hamnar tillbaka lutad, och statiskt; att han sitter i en tillbaka lutad ställning. Den tidigare, dynamiska och perfektiva tolkningen är den här mest naturliga eftersom inget annat signalerar imperfektiv aspekt, varför preteritum förstås som berättartempus och därmed perfektiv (se 2.3.1). Denna tolkning går dock emot KT:s imperfektivitet.

I det här fallet kan progressivkonstruktionen inte användas eftersom det hade gett övergångsverbets prospektiv innebörd. Istället kan verbfrasens roll som bakgrund bekräftas genom att infoga ett stativt verb som huvudverb och därmed framtvunga en imperfektiv tolkning av verbfrasen, exempelvis *Samtidigt satt Safwat, distriktschefens son, tillbaka lutad...* Att använda en progressivformen (*höll på att luta sig tillbaka*) hade här inte varit möjligt eftersom det ger övergångsverbets prospektiv innebörd (se 2.2.4).

KT:s tredje mening ger habituell bakgrund med den imperfektiva enkla p-stammen. I MT har översättaren använt svenskans möjlighet att med en *bruka*-konstruktion, som saknar motsvarighet i arabiskan, grammatiskt precisera typen av imperfektiv som habituell. Den iterative innebörden, som i KT läses in kontextuellt, kommer i MT därmed till grammatiskt uttryck. Att använda preteritum hade här inte varit möjligt eftersom det hade tolkats perfektivt.

Första styckets övriga tre meningar i MT har samtliga det stativa verbet *vara* som huvudverb och kan därför inte vara annat än bakgrund. I KT motsvaras dessa i ett fall av det lexikala *kâna* och i de andra av verblösa nominalsatser.

Det andra stycket beskriver progressiv bakgrund, i KT representerad av *kâna* + predikatsfyllnad, *kâna* + p-stam, samt enkel p-stam. Verbet *lutade sig* har redan diskuterats. I MT finns inga grammatiska markörer för imperfektivitet, men den uttrycka samtidigheten i de durativa situationerna *dela på*, *växelvís suga på* samt den stativa *vara angelägen om* förslår imperfektivitet och därmed bakgrund.

Meningen *De pratade* kan förstas naturligast som inlemmad i den tidigare beskrivningen bakgrunden av kontextuella skäl: det hade varit onaturligt att de satt och delade på en cigarett utan att prata. Men den skulle också kunna tolkas som att de rökte färdigt sin gemensamma cigarett och *sedan började* prata, även om detta alltså vore något udda. De båda tolkningsmöjligheterna uppstår eftersom preteritumformen av det durativa verbet i *De pratade* är neutral vad gäller aspekt och kan i detta fall förutom att ses som fortsättningen av bakgrundsbeskrivningen, förstas utifrån sin roll som perfektiv berättartempus. Jämför med den otvetydigt sekventiella innebörden av den punktuella och därmed perfekta situationen *De nämnde* [hittebarnet], och den otvetydiga innebörden av samtidighet i den imperfektiva progressivformen *De höll på at prata om.../satt och pratade om...* som båda står till översättarens förfogande.

I KT:s tredje stycke förs vi för första gången in i förgrunden och fortskridandet på berättelsens tidslinje, markerat med en övergång till s-stammen i verbet *badâ*. *Dhalla* i verbfrasen *dhalla yatahaddathu* är förvisso i s-stammen men är likt *kâna* här endast ett hjälpverb. Övergången till förgrunden signaleras i MT med *till slut* som antyder att någonting nytt kommer att inträffa.

4.2.4 Efterord – Berättartempus och sekventialitet

Det följande stycket är hämtat ur romanens sista sidor som utgör ett slags efterord om distriktets utveckling efter episoden med Aziza och hittebarnet. Här täcks många år av ett fåtal meningar och händelser räknas upp med enkelt berättartempus och med minimala avbrott för bakgrundsbeskrivningar. Resultatet är en mycket enkelt uppbyggd text där varje verbfras är en egen händelse, grammatiskt orelaterad till andra verbfraser annat än med ikonisk sekvens.

وقامت الثورة، وصدرت قانون الإصلاح الزراعي، وباع الحمدي باشا الأرض للفلاحين
وباع كذلك كل معدات التفتيش من بهائم وركائب وماكينات حرث وري ودراس، حتى
السراية والمخازن الضخمة هدها وباعها أنقاصا. وكذلك استغنى عن جميع الموظفين
والخولة والأسطوات والأنفار. وغادر بعضهم التفتيش وانقلب بعضهم الى فلاحين واشتروا
أرضاً، والوحيد الذي بقي موظفا هو مسيحة أفندي الذي عهدت اليه دائرة الأحمدى باشا
بمسك حسابات المانتى فدان التى بقيت على ذمة الباشا.
(s. 164)

Så kom revolutionen och jordreformen kungjordes. Ahmadi Pasha sålde jorden till bönderna (för att inte lagen skulle tillämpas på honom) och med den allt vad distriktet ägde av boskap, riddjur, plogar och bevattnings- och tröskningsmaskiner. Han lät till och med förstöra slottet och de väldiga magasinerna och sålde dem som grus. Likaledes avskedade han alla tjänstemän, övervakare, förmän och arbetare. Några av dem lämnade distriktet, andra övergick till att bli bönder och köpte jord. Den ende som förblev tjänsteman var Masiha Effendi, som fick pashans löfte att behålla skötseln av räkenskaperna som motprestation för de tvåhundra feddan som förblev i hans ägo.
(s. 175)

Som vi sett i 2.2.1 är utgångspunkten för tolkningen av dåtida perfektiver i narrativ kontext sekventiell, men den här principen kan ställas åt sidan om händelsernas interna ordning inte är viktig eller om extralingvistiska faktorer inte tillåter det. I KT förstås de första tre verbfraserna som sekventiella; först sker revolutionen, sedan kungörs jordreformen, sedan säljer Ahmadi Pasha sina tillhörigheter i distriktet. Med samma grammatiska medel, s-stammen, berättas att han säljer marken och maskinerna, avskedar de anställda och river och säljer sitt slott. Genom den perfekta verbformen nämns detta som enskilda, från varandra åtskilda händelser, men att de skedde i den ordning de inträffade är inte sannolikt. Det skulle i så fall innebära att han sålde marken före maskinerna och först därefter avskedade de anställda. Även om detta kanske är möjligt så är dessa händelsernas interna temporala ordning inte viktig, varför de kan avvika från principen av ikonisk sekvens. De två följande situationerna, att några av de avskedade lämnar distriktet och att några blir bönder, inträffar rimligen efter de föregående – den ikoniska sekvensen är åter närvarande - men är internt i stort simultana.

Sammanfattningsvis finns det en generell ikonisk sekvens i texten, man hade till exempel inte kunnat nämna att revolutionen kom sist i stycket, men när den interna händelseordningen inte är viktig sker avvikelser från denna princip så att en viss, må vara oväsentlig, tvetydighet om sekvensordningen uppstår.

Det viktiga här är att s-stammen i MT genomgående översätts med preteritum, svenskan berättartempus, och att exakt samma tvetydigheter i händelseordningen uppstår, även vad gäller det statiska verbet *förblev*, i KT *baqîa*.

Det tycks alltså som om s-stammen inte är problematisk vid översättning; den kan alltid översättas med preteritum, oavsett verbets inneboende aspekt.

5 Slutsats

Det arabiska dualistiska verbsystemet används i dåtida tidsreferens för att skilja på perfektiv och imperfektiv aspekt. Den perfektiva s-stammen ("perfekt") används i narration för att föra handlingen framåt och den imperfektiva p-stammen ("imperfekt") tillsammans med *kâna* och liknande verb, används för att beskriva dessa händelser bakgrund. S-stammen är således arabiskans berättartempus.

Svenskans berättartempus är preteritum. Denna har dock en vidare användning än s-stammen då den också innefattar imperfektiva situationer. Vid översättning till svenska av narrativa arabiska texter till arabiska kan s-stammen i regel översättas direkt till preteritum eftersom man då går från en smalare användning av en verbform till en vidare. Den ikoniska sekvensens mekanismer och eventuell tvetydigheter bibehålls, även vida stativa *vara*-verb.

Översättningen av arabiska dåtida imperfektivformer är mer problematisk. Översättare här identifiera den imperfektiva situationen som habituell eller progressiv, vilket inte är grammatiskt markerat arabiska.

För habituella situationer har översättaren möjlighet att använda den svenska *bruka*-konstruktionen. Detta lämpar sig framför allt om det rör sig om ett kort omnämnande av en eller ett fåtal situationer, eftersom denna konstruktion är för omständlig för att upprepas vid varje verb och då också upplevs som starkt upprepande. Den arabiska p-stammen som används för habituella situationer har inte *bruka*-konstruktionens klumpighet och kan därför användas i längre stycken för att beskriva vanor och blir då, om inte hjälp verbet *kâna* används, morfologiskt identiskt med narrativs presens. Denna likhet kan den arabiske författaren exploatera för litterära effekter i det att beskrivningen av den habituella situationen närmar sig ett enkelt berättande i presens, till resultatet av en sorts "narrativ habitualis".

Om kontexten tillåter kan ett sådant stycke vid översättning till svenska återges som en enskild episod i preteritum som återger situation som en enskild händelse som tjänar som exempel för de upprepade situationer som konstituerar den arabiska habitualis. Metoden bör nog användas med stor försiktighet eftersom den kan kräva en annorlunda behandling av sakförhållanden och dessutom måste översättaren försäkra sig om att det tydligt framgår att den i preteritum återgivna enskilda situationen är ett exempel på en rad mer eller mindre identiska händelser.

Möjligen hade problemet kunnat lösas med att episoden inleds med *bruka*-konstruktionen för att befästa habituell aspekt för att sedan övergå till preteritum. Denna methods framgång beror på hur smidig övergången mellan de två verbformerna blir och om den habituella förståelsen av verben då bibehålls.

Den arabiska textens progressiva, icke-avbrutna imperfektiva situationer kan av översättaren bemötas på olika sätt. Använder KT ett stativt verb kan denna som nämnts ovan ofta översättas direkt till preteritum. Om KT aktivtetsverb i p-stam

översätts till preteritum förlorar de sin tydliga imperfektivitet till resultatet att de kan tolkas som både sekventiellt efterföljande eller föregående andra situationer, och som samtida med dem. Om situationernas ordningsföljd respektive samtidighet inte är viktig, eller om den tydligt framgår av kontextuella eller andra faktorer, kan denna förlust eventuellt vara värd att göra till förmån för en smidigare formulerad MT.

Översättaren har också möjlighet att använda progressivformerna *sitta och hålla på att*. Dessa bör dock likt *bruka*-konstruktionen inte upprepas i tät följd och kan bara användas för aktivitetsverb.

En sista metod att återge arabiska progressiv imperfektiv kan vara att infoga stativa verb som huvudverb, även om KT saknar ett sådant. Motsatt kan översättaren eventuellt använda ett punktuellt verb för ett durativt verb i s-stammen i KT om behovet finns att utesluta en imperfektiv tolkning av preteritum.

Den arabiske författaren kan utnyttja att arabisk narration bygger på två mycket distinkta primära verbformer för att underbygga berättarrytmer. I ett utdrag ovan sker detta genom att s-stammen används i början av varje stycke och åtföljs av p-stammar och verblösa satser. Eftersom svenskans preteritum stäcker sig både över vad som representeras av s- och p-stammen i KT kan denna KT:s kontrastverkan inte fångas på svenska, och en dynamik i MT kommer således gå förlorad.

6 Referenser

- Andreasson, Erik, 1977. *Verbfrasens struktur i svenskan*. Åbo: Åbo akademi.
- Badawi, M. M., 1993. *A Short History of Modern Arabic Literature*. Oxford: Clarendon Press.
- Cantarino, Vicente. 1974. *Syntax of Modern Arabic Prose*, 3 Vol. Bloomington: Indiana University Press.
- Comrie, Bernard, 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, Bernard, 1985. *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cuvalay-Haak, Martine, 1997. *The Verb in Litterary and Colloquial Arabic*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dahl, Östen, 1985. *Tense and Aspect Systems*. Orford: Basil Blackwell.
- Dahl, Östen, 1987. "Comries *Tense* – Review Article". *Folia Linguistica* nr. 21 s 189-502.
- Dahlgren, Sven-Olof, 2005. *Arabisk högspråklig grammatik*. Göteborg: Anatole Media.
- Fleischmann, Suzanne, 1991. "Toward A Theory of Tense-Aspect In Narrative Discourse", *The Function of Tense in Texts* (Red. Gvozdanovic, J. & Janssen, T.). Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences: Amsterdam.
- Givón, Talmy, 2001. *Syntax*, vol. 2. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Holes, Clive, 1995. *Modern Arabic – Structures, Functions and Variations*. London & New York: Longman.
- Kinberg, Naphtali, 1992. "Semi-imperfectives and imperfectives: A case study of aspect and tense in Arabic participial clauses", *Lingua* nr. 86, s 301-330.
- Idris, Yousuf, 1983. *Tabu* (övers. Rydbeg, Ingvar). Stockholm: Askild & Kärnekull Förlag AB.
- Idrîs, Yûsuf, 1986. *al-Harâm*. Bagdad: Dâr ash-Shu'ûn al-Waṭaniyya al-ʿĀmma.
- Nordlander, Johan, 1997. *Towards a Semantict of Linguistic Time*. Uppsala: Swedish Science Press.
- Rooke, Tetz, 2002. *Den nya arabiska översättningsrörelsen – Ett svenskt perspektiv*. Svenska institutet i Alexandria.
- Svartvik, Jan & Sager, Olof, 2002. *Engelsk universitetsgrammatik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Wright, W., 1896. *A Grammar of the Arabic Language*. London: Cambridge University Press.